Mozaïekscan 2016-2018

Collectief Rijn en Gouwe Wiericke

Monitoring van weidevogels door DNatuur

Arjan van Duijvenboden , januari 2019

DNatuur rapport 011803

DUIJVENBODEN NATUUR
FOTOGRAFIE ADVIES ONDERZOEK

Weidevogels van Agrarisch Collectief Rijn en Gouwe Wiericke

Je kunt grutto' s, kieviten en de andere weidevogels zien als een bijproduct van melk. Of als lastig natuurverschijnsel, wat net op het perceel broedt waar je wilde gaan maaien. Of zelfs als doelwit voor jagers in Zuid-Europa.

Maar er zijn gelukkig ook veel boeren, vrijwilligers en beleidsmakers die vinden dat de weidevogels een plek verdienen in ons Nederlandse landschap. De grutto is zelfs onze nationale vogel. Gebiedsbrede weidevogelmonitoring van het werkgebied van collectief Rijn en Gouwe Wiericke door DNatuur laat zien dat weidevogels het niet makkelijk hebben, maar dat er wel degelijk lichtpunten zijn.

Lichtpunten in de vorm van een dichtheid van 104 vogelterritoria per 100Ha, 25 grutto's per 100 Ha en een territoriaal succes van grutto's van 84 %.
Daarnaast wordt hard gewerkt aan de vorming van hotspots en nog vakkundiger beheer op en rond de 2400 hectaren land met een weidevogelcontract.

Opzet van de Mozaïekscan

Goed weidevogelbeheer kun je alleen uitvoeren als je weet hoe het met de vogels gaat, zo eenvoudig is het.

Om de vogels op efficiënte en toch verantwoorde wijze in kaart te brengen is gebruik gemaakt van de door DNatuur ontwikkelde Mozaïekscan. Deze methode bestaat uit twee telronden: eind april en eind mei. Deze telmomenten zijn gebaseerd op het broedseizoen van met name de grutto, die eind april nestelt en eind mei jongen heeft.

Maar net zo belangrijk voor de keuze van dit telmoment zijn het boerenbedrijf en de afgesloten weidevogelcontracten: begin mei worden veel percelen binnen de reguliere bedrijfsvoering gemaaid. Het is dus voor de boeren belangrijk te weten waar zich op dat moment vogelterritoria bevinden om het nestgebied te kunnen beschermen tegen de maaibalk. Snelle communicatie tussen gebiedscoordinatoren, boeren en DNatuur en een eerste stippenkaart met territoria maakt last-minute handelen in het boerenbedrijf goed mogelijk.

In mei gebeurt er veel in een weidevogelgebied. Veel nesten komen uit en vogels gaan met de jongen op zoek naar voedsel, wat door de jongen niet in de grond maar op het gras wordt gezocht in de vorm van insecten. Maar ook voor het agrarisch bedrijf is mei een drukke maand: er wordt gemaaid, geschud, gekuild, bemest en ook gaat het vee naar buiten. De situatie in een polder kan dus binnen een paar weken compleet veranderen.

Daarom is een telronde eind mei belangrijk om te weten waar zich op dat moment vogels (met nest of met jongen) bevinden. Naast last-minute maatwerk in een polder wordt op basis van de stippenkaarten ook besloten of weidevogelpercelen in juni nog iets later gemaaid zullen worden.

Tijdens het weidevogelseizoen dient de mozaïekscan dus als een weidevogelsensor: waar bevinden zich de vogels en is er extra beheer nodig?

Na het weidevogelseizoen dienen de gegevens als een middel om het uitgevoerde weidevogelbeheer te evalueren: waar ging het goed met de vogels en waar kunnen we door veranderingen in beheer verbeteringen aanbrengen?

De monitoring van het gebied is in drie jaren uitgevoerd op percelen waar boeren via een contract afspraken met het collectief RGW hadden gemaakt op het gebied van weidevogelbescherming. Jaarlijks is ongeveer een derde van het gebied onderzocht, zodat in drie jaar het gehele gebied een maal is gemonitord. In de achtergrondafbeelding op deze pagina zijn alle telgebieden te zien.

Weidevogelbeheer is een complex geheel

De Mozaïekscan is slechts een schakel in het systeem rond weidevogelbescherming. Met de ingang van het nieuwe ANLB subsidiestelsel in 2016 heeft collectief RGW ingezet op het zo professioneel mogelijk uitvoeren van het natuurbeheer in haar gebied:

- van groot belang zijn de 4 gebiedscoordinatoren, ogen en oren van RGW in het gebied. Zij zijn degenen die het weidevogelbeheer samen met boeren vorm geven
- agrariërs die met hoofd en hart weidevogels onderdeel van de bedrijfsvoering laten zijn
- een gecertificeerd bestuur, wat alle belangen van de leden, omgeving en natuur afweegt en contacten met de streek onderhoudt maar ook de juiste inzet van gelden bewaakt
- vorming van Werkgroep Boerenlandvogels RGW, als overkoepelend steunpunt voor alle vogelvrijwilligers in het werkgebied
- jaarlijkse werving, scholing en ondersteuning van vrijwilligers met hulp van de Groene Motor
- jaarlijkse monitoring (de Mozaïekscan) door grotendeels professionele tellers, met dagelijkse terugkoppeling van veldgegevens naar gebiedscoordinatoren voor last minute beheer
- inzet van de meer dan 80 kundige vrijwilligers waar mogelijk, vooral bij het beschermen van nesten op het boerenbedrijf
- regelmatig overleg tussen gebiedscoordinatoren, bestuur en ecoloog om het beheer te fine tunen naar aanleiding van ontwikkelingen en onderzoek
- inzet van weidevogelpakketten met als uitgangspunt de vogels en inpassing in de agrarische bedrijfsvoering. Van de 2400 Ha beheer zijn ongeveer 530 Ha weidevogelrustgebied en 1870 Ha nestbescherming met last-minute rustgebieden.

In dit systeem zijn alle schakels belangrijk, van overleg met overheden tot het uitrijden van de mest en het beschermen van een nest. En dat is precies wat weidevogelbeheer ingewikkeld maakt: geen beheer is niet goed, maar te intensief beheer ook niet. En dan is er ook nog de agrarische marktwerking, planologische druk op gebieden, predatie, bodemdaling, vraag naar recreatie, om maar een paar invloeden te noemen.

Hoe gaat het met de weidevogels in het gebied?

Bovenstaande vraag is getalsmatig te beantwoorden met twee voor weidevogels veel gebruikte kentallen: dichtheid per 100 Ha en Bruto Territoriaal Succes (BTS) grutto:

Dichtheid per 100Ha

In de tweede helft van april (r1)was de gemiddelde weidevogeldichtheid in alle contractpercelen 103 territoria per 100 Ha. In de tweede helft van mei bedroeg dit nog 92 territoria per 100 Ha. Een hoge weidevogeldichtheid en een geringe afname dus in het drukke maaiseizoen.

In een tabel:

Mozaïekscan 2016-2018	aantal geldige territoria	oppervlakte weidevogelbeheer	dichtheid territoria per 100 Ha
r1	2378	2300	103
r2	2120	2300	92
r1 grutto	573	2300	25

Tabel 1: overzicht van getelde aantallen en dichtheid van alle weidevogelterritoria per 100Ha op de door RGW gecontracteerde weidevogelpercelen

BTS

In de tweede helft van april (r1) waren er in het gebied 573 grutto's die een nest hadden of daarmee begonnen (een territorium dus). In de tweede helft van mei (r2) waren er nog 483 grutto's in het gebied met 1 of meer jongen. Dat betekent een Bruto Territoriaal Succes van 84 % voor de via collectief RGW beheerde percelen.

104 territoria per 100 Ha en een BTS (grutto) van 84%, dat zijn mooie cijfers!

Let wel, deze cijfers gelden voor de 2300 Ha door collectief RGW als weidevogelland (van legselbeheer tot late maaidatum en plas-dras, dubbelingen zoals last-minute beheer en ruige mestcontracten uitgesloten) beheerde percelen. Buiten deze percelen was het aantal waargenomen vogels vaak laag.

Hotspots weidevogels op de kaart

Niet alleen kentallen zijn belangrijk voor weidevogelbeheer. Minstens zo belangrijk is de plaats waar vogels zich op een moment in het broed/maaiseizoen bevinden. Met de gegevens van de mozaïekscan is daar een stippenkaart van te maken, maar die is veel te gedetailleerd om gebiedsbreed te kunnen bekijken. Daarom heeft DNatuur hotspotkaarten gemaakt, waarbij de kleur van de hotspot donkerder is op plaatsen waar de dichtheid weidevogelterritoria het hoogst is. In de afbeeldingen zijn de hotspotkaarten van r1 (rood) en r2 (groen) te zien.
Door de afbeeldingen naast elkaar te bekijken, is goed te zien waar de weidevogeldichtheid in april (r1) verschilde van de situatie in mei (r2). Het is een goed teken als de rode en groene hotspots even groot zijn en op gelijke plek in een polder liggen: dit geeft aan dat gedurende het hele seizoen het leefgebied ter plekke geschikt was wvoor weidevogels.

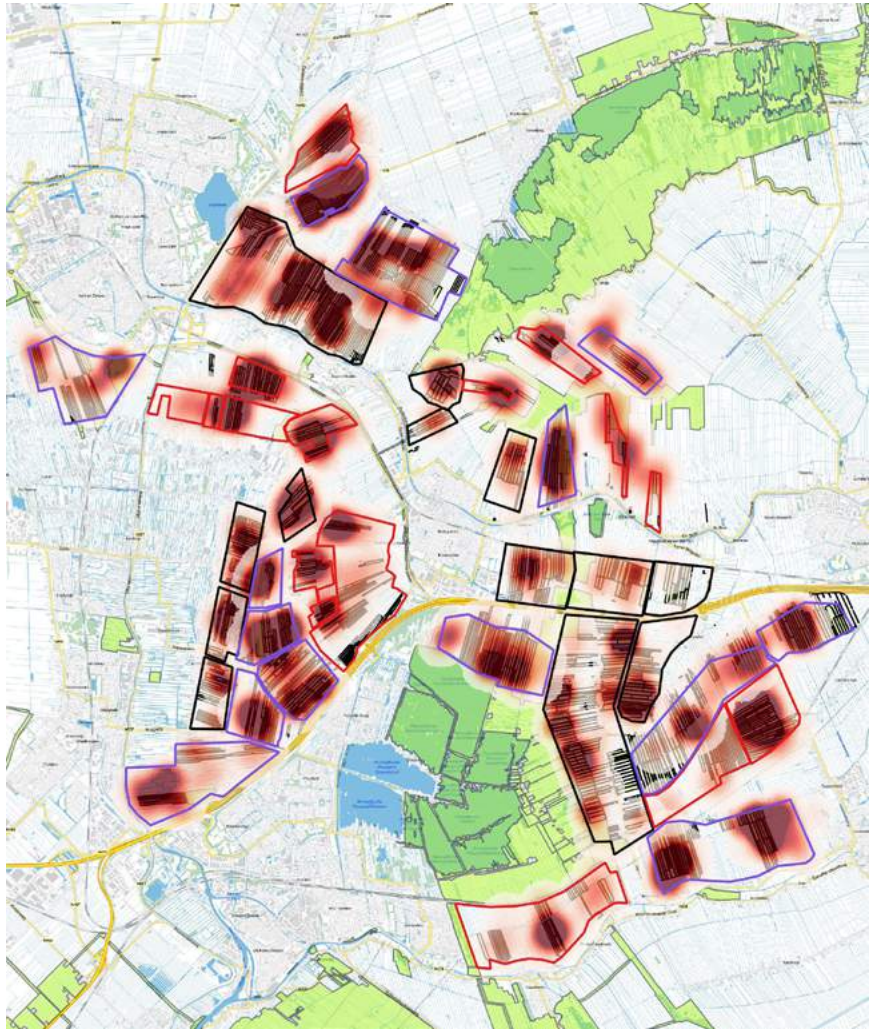

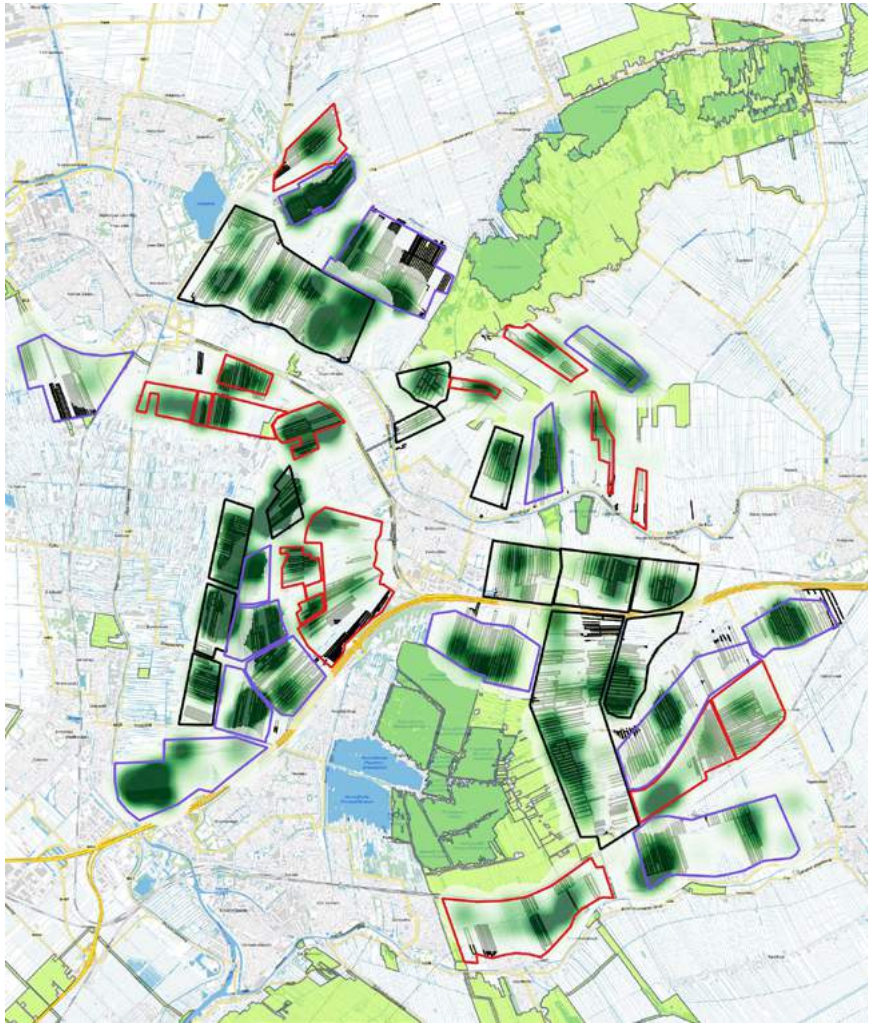

Afbeelding 1 en 2: Hotspotkaarten van april (r1) en mei (r2),waarbij de donkerste kleuren de grootste dichtheden weergeven. De gekleurde lijnen geven de telvakken aan, terwijl op de achtergrond het agrarisch beheer (gekleurde percelen) en de NNN (Natuur Netwerk Nederland) in lichtgroen is weergegeven

Is collectief RGW klaar?

De gemiddelde dichtheden in de weidevogelpercelen zijn goed en de BTS is ruim voldoende. Zijn de weidevogels daarmee veilig? Niet helemaal:

- de dichtheden zijn berekend naar ***beheeroppervlak***. Hoge dichtheden kunnen betekenen dat het goed gaat met vogels, maar ook dat het beheer efficiënt is toegepast, namelijk op de plaatsen waar de vogels broeden. Voorbeeld: als in een verder 'lege' polder 1 grutto broedt, met 1 hectare weidevogelbeheer om het nest heen, zou dat zich in een dichtheid van 100 grutto's per 100Ha vertalen. Toch gaat het dan niet goed met de vogels in die polder! Het complete plaatje en maatwerk is dus belangrijk.

- Hoewel de dichtheid en BTS over het RGW-gebied genomen heel goed is, zijn er grote verschillend tussen polders. In sommige polders zijn de meeste vogels in mei verdwenen, in andere polders komen vogels juist met de jongen in mei aan wandelen. DNatuur kijkt met de gebiedscoördinatoren per polder hoe de aantallen en locaties van weidevogels veranderen in de tijd.

- In sommige polders zijn grote delen zonder weidevogelcontract. Er is een gevaar dat de percelen waar het weidevogelbeheer goed is wel vogels lokken in de broedperiode, maar dat er te weinig voedsel in de omgeving is om voldoende jongen te laten overleven. Dit kan ook in juni plaatsvinden, dus na de laatste mozaïekscan. De BTS is dan hoger dan in werkelijkheid.

- Dat de cijfers goed zijn zegt niet of het beheer ook op de goede plaats ligt. De Gebiedscoordinatoren sturen hier ieder jaar in bij.

Let op: deze rapportage zegt alleen iets over de door RGW onder weidevogelcontract gebrachte percelen. Dit omdat met name op deze percelen is geteld en omdat deze rapportage iets zegt over het werk van RGW, niet over de boeren die geen weidevogelcontracten hebben.

Natuurlijk zijn ook de omliggende gebieden zonder contract in beeld gebracht, maar deze data worden alleen intern gebruikt als indicatie voor de juiste plaats van beheercontracten.

DNatuur realiseert zich dat cijfers hierdoor positiever kunnen zijn dan wanneer volledige polderoppervlakten waren gebruikt. In de percelen zonder contracten waren echter weinig vogels aanwezig (minder dan 10% van de tellingen) en de vraag is of deze gangbare percelen nog wel tot weidevogelbiotoop gerekend kunnen worden..

Verder

…vanuit monitoring

De Mozaïekscan is een waardevol instrument gebleken om gedurende het broed/maaiseizoen 'real-time' in te kunnen spelen op de situatie in de polder. Agrariërs bleken met een stippenkaart vaker bereid het beheer aan te passen. Daarnaast geeft het de gebiedscoordinatoren op langere termijn inzicht in het benodigde beheer in de gebieden en worden met de kaarten en cijfers nieuwe geldstromen vrijgemaakt voor nog gerichter weidevogelbeheer. Het ligt dus voor de hand om monitoring voort te zetten. DNatuur stelt voor om de Mozaïekscan jaarlijks (liefst in een zo groot mogelijk gebied) in te zetten, maar om daarnaast in gebieden die extra aandacht nodig hebben meer tellingen in te zetten, zoals bijvoorbeeld een 5-rondentelling ('BMP+alarm') in gebieden met veel verplaatsingen van weidevogels.

…vanuit de Hotspots

De weidevogels geven duidelijke voorkeuren aan voor delen van de polder middels het vormen van kolonies in de hotspots: het leefgebied is daar op dit moment het beste is voor de vogels. Maar dat zegt niet dat de kolonie daar op de lange termijn ook zal overleven. Vaak zijn de hotspots klein en is er in de directe omgeving geen geschikt leefgebied meer. De hotspots dienen idealiter als agrarisch weidevogelreservaat: de gebieden er omheen als uitloop- en groeigebied. Om dit te bereiken zijn fysieke maatregelen nodig zoals tijdelijke peilopzettingen en inzaaien van kruidenrijk grasland. Maar ook creatief beheer, soms in vormen die nog niet eerder zijn toegepast. Weidevogelbeheer is nog erg in ontwikkeling!

…vanuit de mensen

weidevogels horen bij het Hollands cultuurland, door mensen gevormd. Het zijn ook de mensen die de vogels in stand kunnen houden. Het gaat daarbij om de behoefte tot natuurbescherming. Die behoefte is er alleen als zo veel mogelijk mensen doordrongen zijn van het belang, maar ook de nuances in weidevogelbescherming. Collectief RGW kan het mooie weidevogelresultaat breed uitdragen, waardoor beleidsmakers, burgers en boeren weten dat de strijd om de weidevogel nog niet is verloren. Daarnaast kunnen de resultaten gebruikt worden om het eigen beheer te verfijnen en boeren, vrijwilligers en gebiedscoordinatoren nog beter te laten samenwerken als weidevogelbeschermers: het polderoverleg.

Om dat te garanderen is duurzaam beheer nodig, zoals de boeren dit al eeuwenlang toepassen op hun land, naar beste kunnen. Duurzaam weidevogelbeheer staat of valt niet alleen met subsidies (eigenlijk onkostenvergoedingen), maar ook door goede ondersteuning van de boeren en vrijwilligers.

DUIJVENBODEN NATUUR
FOTOGRAFIE ADVIES ONDERZOEK